

Open Monumentendagen 2015

Kunst en Ambacht

Glas-in lood en restauratie plafond

Westerkade 27 Rotterdam

In het monumenten weekend van 2015 staat de kunst en ambacht van een monument centraal. Dus niet alleen aandacht voor de architectonische vormgeving maar ook voor toepassingen van onder meer ambachtelijke kunstzinnige decoraties in samenhang met de architectuur.

In het huis Westerkade 27 kunnen we vele gebrandschilderde glas-in-lood ramen zien. Tegelijk kijken we naar de parket vloeren van verschillend hout, het stucwerk in de plafonds en naar het smeedwerk van de trapleuningen en het hekwerk op de buitendeuren.

Glas in lood van E.W.F. Kerling

In opdracht van het scheepvaarbedrijf Hudig & Pieters is in 1886 dit gebouw-als directiewoning voor de familie Pieters-ontworpen en gebouwd door het bekende architecten bureau Muller en Droogleever Fortuyn (die wat later het Holland –Amerika kantoor bouwde (Hotel New-York). Het gebouw is een goed voorbeeld van een laat eclectische bouwstijl waarbij men zich liet inspireren door meerdere vroegere stijlperioden zoals het classicisme en de gotiek. Vanwege de banden van het bedrijf met Engeland (de scheepsverbinding

Hoek van Holland Harwich) is het niet gek dat ook industriële (civiel-gotische) architectuur uit Londen een inspiratiebron was.

De gebrandschilderde ramen zijn gemaakt door **Eduard W.F. Kerling**. Dit is af te leiden uit zijn monogram dat op verschillende ramen is aangebracht.

Kerling (1860-1923) woonde en werkte in 's-Gravenhage. Hij was tekenaar en van 1883 tot 1896 was hij hoofdleraar Kunstnijverheid aan de Academie van Beeldende Kunsten. In 1902 noemde hij zichzelf kunstindustriële. Zijn loopbaan als glazenier begon bij het bekende atelier Prinsenhof in Delft. Later had Kerling een eigen glazeniersatelier in Den Haag.

Kerling heeft verschillende gebouwen in Den Haag en ook in Rotterdam voorzien van glas-in-lood ramen. Zijn bekendste ramen bevinden zich in de Rijksmonumenten het Lorriehuis en het woonhuis Surinamestraat 20 in Den Haag.

Ander belangrijk werk zijn de decoraties van de sociëteit de Vereeniging en de scheepvaartonderneming VNS beiden in Den Haag en het rederijkantoor van de familie Meerburg in Katwijk (thans het Museum van Katwijk). In al deze gebouwen zien we overeenkomsten met de brandschilderingen in het huis Westerkade 27.

In Sociëteit de Vereeniging te Den Haag heeft Kerling net als op de Westerkade 27 een zon gemaakt voor het bovenlicht. In Den Haag is het een figuratieve zon, op de Westerkade een schematische.

Veel verschillende stijlen: eclectisch

Westerkade 27 is bijzonder rijk gedecoreerd. Niet alleen zijn er veel glas-in-lood ramen. Ook het stucwerk in de plafonds is overdadig en verschilt in iedere ruimte: van barok naar streng geometrisch.

Er is ruime aandacht besteed aan het smeedwerk in het trappenhuis en in de buitendeur. Er zijn plafond schilderijen in de bibliotheek. Van oorsprong zijn er mahoniehouten deuren in de bibliotheek. En in de hal ligt een classicistische 'romeinse terrazzovloer (geïnspireerd op de opgravingen van Pompeï). Het portaal is bekleed met marmer.

Alles bij elkaar is het historiserend en eclectisch van karakter, van alles wat en het grijpt terug naar bouwstijlen uit het verleden. In het smeedwerk en in enkele ramen zien we overigens de nieuwe bouwstijl, de art-nouveau of Jugendstil *heel aarzelend* ontluiken.

Tot in de jaren '60 zijn het interieur en de decoraties steeds aangepast aan de op dat moment gebruikelijke stijl.

Hierdoor is veel van het oorspronkelijke karakter verloren gegaan.

Op de foto's die gemaakt zijn rond 1890 is bijvoorbeeld het trappenhuis te zien met oorspronkelijke decoratie en aankleding. Alleen de terrazzovloer is nog origineel.

De techniek: goudverven en brandschilderen

Glasschilderen, een techniek uit de middeleeuwen, heeft als voornaamste doel, het binnenvallende licht zo kunstig mogelijk te doseren.

Bijna alle glasverven zijn in poedervorm, gemaakt van flux (glaspoeder) met kleurpigmenten: metaaloxides of email met bindmiddelen die de verf versmelten in het glas wanneer de geschilderde glasfragmenten op de juiste temperatuur in een glasoven worden ingebrand. Eenmaal ingebrand, versmelt de verf permanent in de toplaag van het glas. Wanneer dit niet op de juiste temperatuur gebeurt, dan vervaagt of lost de verf snel op

Glasverfpoeders kunnen worden vermengd met water, azijn, spiritus en met de binder (zoals Arabische gum)

Van de vele beschikbare kleuren is het klassieke, transparante goudgeel een speciale. De toepassing van dit 'zilvergeel' behoort tot de oudste

glasschildertechnieken. De Engelse benaming van

gebrandschilderd glas is 'stained glass'. Hiermee werd bedoeld op het gebruik van zilvergeel aan beide zijdes van het glas met als resultaat een prachtig goudgele kleur. Het zilvergeel zakt als het ware in het glas door de neerslag van zilvernitraat en geeft het glas een kleur die, afhankelijk van het licht varieert van citroengeel tot amber oranje. Kerling heeft in dit huis vrijwel alles gebrandschilderd met zilvergeel. Al lopend door het huis zie je dat de kleur van het glas varieert, anders gezegd: je *schildert* het interieur met *licht*. Het zilvergeel is *de* verf die dit effect optimaliseert.

Voor het brandschilderen van de ramen wordt er altijd eerst een ontwerp gemaakt, gevolgd door een werktekening op ware grote. Met sjablonen wordt vervolgens het kleuren programma voor het brandschilderen met metaaloxides of email-verven ingevuld met figuraties of abstracte vormen. Daarna start het concrete vervaardigingsproces dat eindigt bij het vatten van de gebrandschilderde onderdelen in een loodraamwerk.

Het is goed mogelijk dat Kerling voor dit huis drie afzonderlijke ontwerpen heeft gemaakt. Eén voor de hal en het voorportaal , één voor alle deuren in het trappenhuis en één voor de bibliotheek. Waarschijnlijk zijn deze decoraties niet tegelijk, maar na elkaar aangebracht.

Voordeur De Zon

Het bovenlicht boven de statige eikenhouten voordeur met de zonnestralen, vormt het pronkstuk van de glas-in-lood decoraties.

In schematische (geometrische) vorm zijn zonnestralen gebrandschilderd die er in de ochtend (de voorzijde van het huis ligt op het zuidoosten) voor zorgen dat een 'gouden stralen gloed' het huis binnenvalt en het voorportaal in vele felle lichttinten zet.

Het geheel is in een strak classicistische overdadige stijl neergezet. Zo zien we in het bovenlicht ook een sierbokaal op een statief omsloten door een kring rozetten ornamenten. Dit is gevat in een fel blauwe achtergrond, gemaakt van het email kobalt oxide (de enige plek in het huis waar deze kleur is toegepast).

Daaronder zien we drie grote tondo's met weer rozetten ornamenten die het lichtschijnsel van de zon ondersteunen. De interpretatie van de bokaal zou kunnen zijn dat de kostbare inhoud met edelstenen of goudstukken 'schittert' als de zon.

Tochtdeuren naar de hal

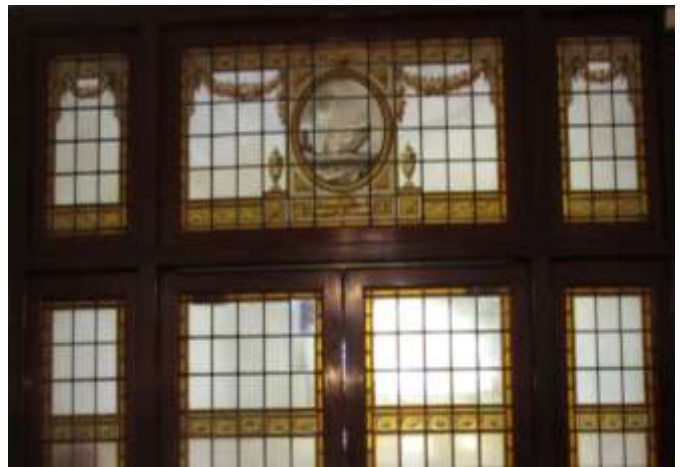
In de hal kijken we naar de tochtdeuren waar de zon gefilterd door heen schijnt. De mahonie tochtdeuren bestaan uit zeven glas-in-lood-delen, met als centraal punt het bovenlicht met een forse medaillon, voorstellende een havenmonding met zeilschepen.

Het huis is gebouwd als directiewoning van een scheepvaart- en havenbedrijf. Dit zien we terug in de decoraties van het glas in lood.

De voorstelling boven de deuren stelt waarschijnlijk de *'Behouden thuiskomst'* voor (in de trant van een 17de -eeuwse emblema). We zien een zeilschepje, geschilderd met diverse kleuren, dat in een stormachtige zee *net* de havenmond aan het ronden is. Op de achtergrond een schip met gereefde zeilen (schipbreuk?).

Conform de classicistische traditie is de medaillon overvloedig gedecoreerd met verschillende ornamenten: sierbekers, guirlandes, moresken, arabesken, rozetten, acanthusbladeren, schelpen, bloemen, geometrische vormpjes etc. Het gehele ensemble met de ornamenten is strikt symmetrisch gerangschikt. Alles wat je links ziet zie je in spiegelbeeld rechts.

Recent zijn de tochtdeuren gerestaureerd door Atelier Maasstad

Deuren in het trappenhuis

In het trappenhuis, op de tussenverdiepingen en op de eerste verdieping, is een ander decoratiemotief op de glas-in-lood deuren aangebracht dat duidelijk verschilt met die van de begane grond.

Aan de onderkant van de ramen zien we vormen die lijken op de in die tijd opkomende art-nouveau (jugendstil) stijl. Deze stijl maakt gebruik van figuraties uit de natuur met gebogen lijnen, vaak verweven met abstracte fantasie vormen. Wat deze

deuren zo interessant maakt is dat alle decoraties met de hand is beschilderd. Elk ruitje met gebogen lijntjes, streepjes en stipjes is een unicum.

Het meest in het oog springend is een abstract druppelmotief dat als een kralen(parel)snoer als ware aan het ruitje hangt.

De bovenkant van het glas-in-lood is weer traditioneel classicistisch beschilderd. Deze deuren laten zich goed combineren met het beginnend smeedwerk van de trapleuning, dat ook beginnende jugendstil motieven laat zien.

Raam bibliotheek

In de Bibliotheek op de eerste verdieping, valt het licht door twee grote glas-in-lood ramen naar binnen, met decoraties die lijken op die in de hal. De decoraties beperken zich tot de bovenlichten. De beneden ramen zijn alleen voorzien van een smalle goudtrand.

Dit was vroeger de studeerkamer en bibliotheek. Het is van zichzelf een donkere kamer. De decoraties op de ramen zijn dan ook beperkt. Het beetje zonlicht aan het einde van de middag moet ongestoord de ruimte kunnen belichten.

In de bovenlichten zien we twee medaillons sierlijk opgehangen met guirlandes aan een classicistisch ontworpen gouden balk waarin arabesken en rozetten zijn verwerkt. Het geheel is weer omkaderd met een breed versierde goudtrand.

De twee medaillons, gebrandschilderd in een monotone zilverachtige grijs tint, laten de activiteiten zien van een havenbedrijf.

Links zien we een voor die tijd ultramoderne elevator op stoomkracht (graanzuiger). Een dergelijke elevator is te zien in het Maritiem Museum aan de Leuvehaven. En rechts een graanschip, frontaal in kikkorsperspectief afgebeeld, dat wordt leeggezogen.

Opvallend is de gedetailleerdheid van de brandschildering, het is bijna 'fijnschilderen'. De zorgvuldig aangebrachte licht-schaduw tinten (claire-obscur) benadrukken het perspectief in het schip.

De decoraties in de ramen zijn, vergeleken met die in de hal, vrij sober. Toch hebben ze een groot effect. Omdat ze zo groot zijn 'vullen' ze als het ware de hele kamer met licht.

De kamer is verder overvloedig gedecoreerd. Het plafond, verdeeld in geometrische vakken, is voorzien van barokke stucijsten met eiermotieven in een driekleuren schema (goud, bruin en groen) en is geheel beschilderd met bloemfiguren, rozetten en acanthus ranken in een renaissance stijl.

De maker is naar alle waarschijnlijkheid Kerling zelf. In Den Haag voerde hij in Sociëteit de Vereening het gehele decoratie programma ook zelf uit: classicistische gebrandschilderde ramen afgewisseld met muurschilderingen (secco 's), geïnspireerd uit Pompeï. Verder vallen het gebruik van mahoniehout voor de toegangs- en kastdeuren en de zorgvuldig ingelegde parket vloer op.

Ramen bovenlichten Westerkade 29 c

Tenslotte de bovenlichten in de Kapiteinswoning Westerkade 29 c. In de bouwtrant van de directiewoning nr. 27 zijn 10 jaar later twee kapiteins- of dienstwoningen gebouwd met daaronder pakhuizen voor het scheepvaartbedrijf.

De woningen waren ooit bestemd voor de kapiteins, die als het schip geladen en gelost werd aan de kade, hier konden verblijven. In het pand 29 c bevinden zich in de bovenlichten gebrandschilderde ramen. De brandschilderingen zijn opvallend licht, luchtig, en transparant uitgevoerd met nu duidelijke art-nouveau kenmerken (met bijna een hang naar art-deco).

De maker is onbekend. De ramen zijn niet voorzien van een monogram. Het kan Kerling zijn geweest maar ook zijn tijdgenoot W. Bogtman(1882-1955) die in dezelfde wijk het scheepvaartkantoor Van Uden decoreerde. Zijn werk in het Scheepvaarhuis in Amsterdam roept veel gelijkenissen op met die op Westerkade 29 c. Het is niet zo zwaar en overdadig als het werk van Kerling.

Restauratie plafond stijkkamer 1ste verdieping

Om een juiste en professionele restauratie uit te kunnen voeren kijken de restaurateurs eerst naar de opbouw van de schade. Ze bekijken uit welke materialen het werk bestaat, uit welke periode komen de stijlelementen, en welke technieken zijn toegepast.

De restaurateurs zijn **zondag op de monumentendagen aan het werk** en geven uitleg over hoe de restauratie wordt uitgevoerd.

In de stijkkamer zijn de muren afgehakt en opnieuw gestukadoord met een kalkmortel en zijn deze gepleisterd met een traditionele kalk/gipspleister.

Hierna zijn de beschadigde stukken lijst en ornamenten verwijderd en zijn er mallen gemaakt. De afgietsels zijn terug geplaatst.

Het gehele plafond is nagelopen op verzakkingen en terug geschroefd aan het rachelwerk met ringen die verzonken zijn in de pleisterlaag

Op het plafond moesten de panelen worden ontdaan van kaasdoek die verlijmd was, hierachter bleken schilderingen verscholen te zitten. Deze lijmresten zijn verwijderd en de schilderingen worden in de 6 midden panelen volledig gerestaureerd.

Restauratiewerk wordt verricht door:

Elvee Stucwerk Rotterdam

DelisCo en Hamers en de Laat.

Het restaureren van de decoraties in het plafond stijkkamer 1ste verdieping

Eerst proberen we met meerdere schoonmaak producten te achterhalen hoe we het plafond het beste schoon kunnen maken. Daarna wordt er geschuurd en met een **scalpel** halen we dunne lagen verf eraf.

De kleuren worden bepaald aan de hand van de vrijgelegde plekken , en zelf gemaakt De plekken die **afgeplakt** zijn , dat zijn testjes met schoonmaak middelen

Aan de hand van de zelfgemaakte kleuren zoeken we de beste kleuren die het meest of helemaal hetzelfde zijn in de waaier.

Als we de kleuren uit de waaier hebben, dan moeten we meestal de kleur nog iets aanpassen. Zodat die precies zijn zoals op het plafond. We registreren en archiveren alles wat we gevonden hebben, met kleur en nummer en plek waar de kleur zit.

Dan worden alle stucplekken voorgestreeken. Daarna alle witte plekken voorbehandelen met verf. Als alle witte plekken weg zijn, dan kan het restaureren beginnen:

Aanhelen zodat de decoraties door lopen en dat de schildering duidelijk voor de dag komt. Zeker niet overschilderen, vooral aanhelen.

Transparant zodat er zoveel mogelijk behouden blijft van het originele werk.

De buitenste decoratieve randen worden gereconstrueerd. Gedeeltelijk hebben we gekozen voor reconstructie omdat de oude decoraties te vast aan de ander verflagen zitten en niet goed voor de dag komen zonder veel beschadigen.

Met sjablonen gaan we aan de buiten randen de originele decoraties opnieuw aanbrengen. Eerst hebben we ze op foto en tekening overgenomen en gereconstrueerd. Iedere vorm is anders van maat. Dus iedere decoratie moet je opnieuw meten om de goede verhouding te krijgen.

Als de decoraties zijn aangeheeld en het plafond is af, dan brengen we een vernis laag aan.

Restauratiewerk wordt verricht door:

Elvee Stucwerk Rotterdam

DelisCo en Hamers en de Laat.